

Opettajan ammatillinen kasvu saa voimaa tunteista

Leena Aarto-Pesonen. (2013). Tää koulutus ei tehnyt musta pelkkää jumppamaikkaa – Substantiivinen teoria aikuisoppijan ammatillisen kasvun holistisesta prosessista liikunnanopettajakoulutuksessa.

VÄITÖSTUTKIMUKSENI käsittelee epäpätevänä liikunnanopettajana toimivan ja työnsä ohessa pätevoittäviä opintoja tekevän aikuisopiskelijan ammatillisen kasvun kehityskulkuja. Tutkimuksessa tarkastellaan myös ammatillisen kasvun ja kasvua tukevien koulutusratkaisujen yhteyksiä. Oppimisessa ja kasvussa jatkuvasti läsnä olevat tunnetilat ja keholliset tuntemukset näyttäisivät muodostavan tunneytimen, joka ratkaisevasti ravistelee, herättelee, ohjaa, vahvistaa tai jarruttaa liikunnanopettajaksi pätevöityvän kokonaisvaltaista ammatillista kasvua. Tunteet liittyvät heräävään kriittisyyteen, vankistuvaan eettisyyteen ja voimaantumiseen. Niiden varassa ammatillinen kasvu joko etenee tai niiden puuttuessa jopa pysähtyy.

Väitöstutkimus perehdyttää 20 aikuisopiskelijan ammatillisen kasvun monivaiheiseen ja kokonaisvaltaiseen prosessiin. Aikuisopiskelijat ovat tuottaneet tutkimusaineiston osana opintojaan. He aloittivat monimuotoisesti toteutetut liikunnanopettajien pätevoittämisopinnot Jyväskylän yliopiston liikuntakasvatuksen laitoksella syksyllä 2006 ja valmistuivat keväällä 2008. Opiskelijat olivat opintojen alkaessa 27–48 -vuotiaita, eri puolilla Suomea asuvia, aiemmin jo jonkin korkeakoulututkinnon suorittaneita ja liikuntaa epäpätevinä kouluissa opettavia naisia ja miehiä. Tutkimuksessani tulkitsin ja käsitteellistin oman ymmärrykseni varassa heidän pätevoitymiskertomuksissaan ja oppimispäiväkirjoissaan kuvaamaansa ammatillista kasvuprosessiaan.

Yksi aikuisopiskelija kirjoitti oppimispäiväkirjaan: ”Olin odottanut viikonloppua koko viikon innolla! Edes paha ajokeli ei haitannut; koko matkan oli hyvä fiilis ja Radio Nova soi. Oli ihana nähdä kaikki ryhmäläiset. Tämä koulutus on minun unelmani, jota toteutan.” Toinen opiskelija kertoi haastattelussa: ”Mä aattelin että mähän nyt hoidan tän opiskelun ja työn tästä näin itsenäisesti. Ajateltiin ryhmässä

nyt kuka mitä tahansa, niin mä hoidan tän mun haaveen omalla tavallani.” Näissä esimerkeissä on kaksi kertomusta ja kaksi erilaista opiskeluasennetta, mutta niissä näkyy kuitenkin yksi yhteinen unelma – muuntua vihdoin päteväksi liikunnanopettajaksi. Tämän unelman jakavat maassamme sadat muut epäpätevät opettajat.

Muutaman vuoden välein ilmestyvä Opetushallituksen Opettajat Suomessa -raportti tuo säännöllisesti ilmi opetusalan uudelleen koulutus- ja lisäkoulutustarpeen. Raportin mukaan varsinkin tietyissä opettajaryhmissä on epäpäteviä opettajia varsin paljon. Esimerkiksi viimeisimmän, vuonna 2010 ilmestyneen raportin mukaan, peruskoulujen liikunnanopettajista on vailla muodollista pätevyyttä 18 %, lukion opettajista 12 % ja ammatillisen peruskoulutuksen opettajista 23 %. Vailla kelpoisuutta opettavien lukumäärät eivät ole viime vuosina juuri vähentyneet. Liikuntaa opettaa lisäkoulutuksesta huolimatta edelleen yksi suurimmista epäpätevien opettajien ryhmistä suhteessa moniin muihin oppiaineisiin. Lähivuosina eläköityvien opettajien tilastot eivät lupaa tilanteen ainakaan helpottuvan. Miten tarpeeseen vastataan?

TARVE YLIOPISTOLLISEEN AIKUISKOULUTUKSEEN KASVAA

Uusi yliopistolaki kehottaa yliopistoja edistämään elinikäistä oppimista. Olennainen osa olisi varsinaisen yliopistollinen aikuiskoulutus. Tulevaisuudessa sen merkitys todennäköisesti kasvaa ja tarve lisääntyy. Kun osaamistaan päivittävien aikuisopiskelijoiden suhteellinen osuus yliopistojen opiskelijakunnasta suurenee, pitää yliopistojenkin kyetä varautumaan tilanteeseen. Koulutusmallien kehittämiseen, osa-aikaopiskelun mahdollistamiseen, työn ohessa toteutettavaan ja aikuisen erityispiirteet huomioivaan opiske-

luun on jo nyt kysyntää. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että perinteinen tutkintoon johtava, kokopäiväinen yliopisto-opiskelu saa rinnalleen yhä lisää uusia, monimuotoisesti toteutettavia opiskeluvaihtoehtoja. Opiskelijoiden ikähaarukan leveneminen tuo omat haasteensa koulutuksen järjestäjille.

Jyväskylän yliopisto haluaa strategiansa mukaan profiloitua muun muassa maan johtavaksi aikuis-kouluttajaksi. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää tutkimustietoa ja osaamista aikuisille räätälöityjen koulutusohjelmien suunnittelusta ja toteutuksesta. Hyödyntää voisi esimerkiksi kokonaisvaltaisesti aikuisen oppimista taustoittavaa andragogiikkaa. Andragogiikka pohjaa siihen, että opiskelu aikuisiällä on sidoksissa moniin ihmiselämän osa-alueisiin. Monet aikuisopiskelijoista eivät todennäköisesti jaksaisi opiskella tiiviissä aikataulussa työn, perheen ja arkisten kiireiden ohessa, mikäli näitä ihmiselämän osa-alueita ei oteta huomioon. Aikuiskoulutusta pitäisi suunnitella opiskelijan erityistarpeista käsin. Näitä ovat esimerkiksi opiskelijan autonominen asema, kokemuksen hyödyntäminen, sosiaalinen näkökulma sekä opintojen tiivis kytkeminen työelämään. Suorittamisen korostuminen opiskelussa ei kanna työelämässä eikä tue työssä jaksamista. Se ei myöskään kannusta elinikäiseen oppimiseen tai luo onnistumisen pohjaa vaikuttavalle liikuntakasvatukselle.

AIKUISOPISKELIJAN AMMATILLISEN KASVUN YDIN?

Aikuiskoulutuksen ja aikuisopiskelijan aseman yhteiskunnallinen ajankohtaisuus ei yksistään herättänyt kiinnostustani aikuiskoulutukseen ja ammatillisen kasvun kehityskulkuihin.

Kokemukseni aikuisopiskelijoiden opettajankouluttajana on lisännyt ymmärrystäni aikuiskoulutuksen ja ammatillisen kasvun tärkeydestä. Aikuisopis-

kelijoilla on runsaasti työssä saatua kokemustietoa liikunnanopetuksesta. Mikä pätevoittävissä opinnoissa olisi heidän ammatillisen kasvunsa kannalta olennaista? Kokeneiden, mutta vailla kelpoisuutta olevien aikuisopiskelijoiden koulutustarpeiden ja heidän koulutuksen aikaisen oppimisensa merkityksellistämisen välillä olevat ristiriidat ihmetyttävät. Käytännön opetusideoista koostuvan ”työkalupakin” täydentämisen suuri merkitys opiskelijalle näyttäisi vähitellen vähenevän ja antavan tilaa näköpiiriä avaravalle ajattelulle. Mikä sai tämän aikaan? Selvitystä kaipasi mielestäni myös se, miten työssä havaitsemani liikunnanopettajan vahva kehollinen kokeminen ja kokemustieto näkyivät opiskelijan ammatillisessa kasvussa. Kokemusmaailmani antama esiyymmärrys ei yksistään riittänyt ammatillisen kasvuprosessin jäsentämiseen ja koulutusohjelman kehittämistyön pohjaksi.

Väitöskirjani tarkoituksena oli käsitteellistää epäpätevänä liikunnanopettajana toimivan ja samanaikaisesti pätevoittäviä opintoja työnsä ohessa tekevän aikuisopiskelijan ammatillisen kasvuprosessin ydin. Lisäksi tutkimuksen avulla etsittiin ammatillisen kasvun ja sitä tukevien, aikuisille räätälöityjen andragogisten koulutusratkaisujen yhteyksiä. Tutkimukseni on siis myös yliopistopedagoginen työ, ja se pyrkii osaltaan vaikuttamaan yliopistollisen aikuiskoulutuksen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.

YKSINÄISESTÄ PUURTAJASTA YHTEISÖLLISEKSI ASIAANTUNTIJAKSI

Tutkimustulokset auttavat ymmärtämään aikuisopiskelijan monikerroksisia ja monitahoisia ammatillisia kehityskulkuja ja kehityskulkujen välisiä suhteita. Opinnot saivat aikaan minäkuvaavaa, ammatillista ymmärrystä ja opettajana toimimista ravistelevan kokonaisvaltaisen kasvuprosessin. Opiskelijat avaavat

kasvuprosessiaan muun muassa koko opiskeluajan kirjoittamisissa oppimispäiväkirjoissa ja opiskelun päättyessä pätevytymiskertomuksissa.

Kasvuprosessin aikana yksinäisen, itsenäisyyttä ja yksilöllisyyttä korostavan puurtaja-opettajan huomio kääntyy kohti ympäröiviä kollegoja ja yhteisöjä. Osaltaan siihen ohjaa yhteistyötä ja keskustelemaa oppimista painottava koulutus. Mukanaolo ja oman osaamisen jakaminen pienryhmissä muiden tutkivien ammattilaisten kanssa laajentaa opiskelijan näköaloja ja lisää ymmärrystä yhteisöllisyyden merkityksestä. Samalla herää halu osallistua ja vaikuttaa yhteistyössä ympäristön kanssa – syntyy yhteisöllinen asiantuntija.

Tutkimukseni osoittaa myös, että spiraalimaisesti etenevän ammatillisen kasvun takana ovat tunteet. Tunteiden vahva asema oppimisessa ja kasvussa saa aikaan sen, että koko opiskeluprosessi nousukiitoinen, liitoineen ja mahdollisine pakkolaskuineen on aikuisoppijalle varsin vaativa niin opiskelijana, työntekijänä kuin ihmisenäkin. Oppimisessa ja kasvussa jatkuvasti läsnä olevat tunnetilat ja keholliset tunteukset muodostavatkin tutkimukseni ydinkategorian, tunneytimen, joka ratkaisevasti ravistelee, herättelee, ohjaa, vahvistaa tai jarruttaa kokonaisvaltaista ammatillista kasvua. Tunteet liittyvät olennaisesti heräävään kriittisyyteen, vankistuvaan eettisyyteen ja voimaantumiseen. Niiden varassa ammatillisen kasvun intensiteetti määrittyy: kasvu joko etenee tai tunteiden puuttuessa jopa pysähtyy.

OMA ELÄMÄ OPPIMISEN JA KASVUN "HARJOITUSKIRJANA"

Väitöstutkimukseni tulokset kiteytyvät valitsemani metodologian eli glaserilaisen grounded theoryn ohjein substantiiviseksi teoriaksi ammatillisen kasvun holistisesta prosessista. Substantiivinen teoria tarkoittaa aineistolähtöisesti muodostettua ja tiettyyn kontekstiin sidoksissa olevaa teoriaa. Se syntyy, kun tutkija pyrkii yrityksen ja erehdyksen kautta empiirisen aineiston ja rakentuvan käsitejärjestelmän vastaavuuteen aineisto-otoksia jatkuvasti toisiinsa vertaamalla. Peilaan aineistoperustaisesti rakentunutta substantiivista teoriaani kokemuksellisen oppimisen teoreettiseen viitekehykseen rajautuen erityisesti David Kol-

bin, John Heronin ja Jack Mezirowin teorioihin. Niissä, kuten myös substantiivisessa teoriassani, aikuisen oppimisen ja kasvun katsotaan perustuvan vahvasti kokemukseen, oppiminen ja kasvu ymmärretään holistisena ja muutokseen johtavana prosessina ja tunteilla on oppimis- ja kasvuprosessissa merkityksensä.

Tutkimuskontekstini koulutusratkaisut tukivat kriittisyyden, eettisyyden ja voimaantumisen energisoimaa ammatillista kasvua. Oppimisen ja ammatillisen kasvun harjoituskirjana oli opiskelijan oma elämä, ja aikuisopiskelijoiden erityisyys huomioitiin ja heitä kuunneltiin. Lisäksi aikuisten oppimiselle ja kasvuille tärkeitä sosiaalisia rakenteita vahvistettiin sekä tietoisesti että tiedostamatta. Parhaimmillaan koulutus kohtaa aikuisopiskelijan tarpeet ja tuottaa ammattitaitoisia, ammatissaan jaksavia, elinikäiseen oppimiseen motivoituneita ja itsensä tuntevia työntekijöitä. Otsikon aineistositaatti "Tää koulutus ei tehnyt musta pelkkää jumppamaikkaa" jatkuikin seuraavasti: "... kyllä mä sanon, että on tää koulutus muuttanut mua ihmisenä ja mun koko voisko sanoa näkemystä ja ymmärrystä itsestä ja muusta". Tutkimukseni tuoma tieto on hyödynnettävissä – paitsi liikunnanopettaja- ja opettajankoulutuksen suunnittelussa, toteuttamisessa, arvioinnissa ja kehittämisessä – myös laajemmin aikuisten oppimis- ja kasvuprosessien ymmärtämisessä ja opintojen uudistamisessa.

Lectio praecursoria väitöstilaisuudessa 23.3.2013 Jyväskylän yliopistossa. Vastaväittäjänä professori emeritus Martti Silvennoinen ja kustoksena professori Mirja Hirvensalo.

Leena Aarto-Pesonen

*LitT, yliopistonopettaja, aikuiskouluttaja
Jyväskylän yliopisto, Opettajankoulutuslaitos*